

't Schreeneel

Uitgegeven door de Olmense Vereniging voor Heemkunde en Geschiedenis

ISSN 0773-9583

Jaarboek 21, jaarmarkt 2004

Karnaval in Olmen

Redactie

Tegenwoordig voelt men zich in iedere gemeente verplicht een karnavalsfeest te organiseren. Het heeft geen belang meer op welke wijze en op welke dag de viering gebeurt. Hoofdzakelijk is zoveel mogelijk volk op de been te brengen. De deelnemers worden vaak gereduceerd tot consumenten.

Schri! in tegenstelling tot deze veelmeer karakterloze vieringen, zijn de oude traditionele feesten zoals die onder meer nog in Olmen en Oostham gevierd worden.

In Oostham nam men dit jaar het initiatief om een fotoboek over carnaval uit te geven. Zover zijn we in Olmen nog niet. Toch willen ook wij de Olmense viering beschrijven.

In dit artikel beschrijven we het Olmense carnaval. In een eerste deel wordt het feest beschreven zoals dat in de jaren '50 gevierd werd. In een 2de deel beschrijven we hoe het er in 1969/1970 aan toe ging. In een volgende deeltje beschrijven we het defilé van dinsdagvoormiddag.

Een beschrijving van het Olmense Carnaval

Een getuigenis uit de jaren '50¹

De oude carnavalfolklore leeft in deze uiterste zuidoosthoek van de Kempen nog levendig verder en wordt er nog met geestdrift gevierd.

In de vroege morgen van maandag begaven de onderscheiden groepen, ieder ruim 30 à 40 man sterk, bont gekleed en gemaskerd, flink in geld en op stap, zich op weg. Ieder huis werd bezocht, aan ieder huis werd gezongen gesprongen en gedanst en overal kregen ze geld spek en nog meer en veel eieren. De korfdragers torsten dan weltra ook grote hoeveelheden voedsel dat achteraf naar hun respectievelijke lokalen werd gedragen. 's Middags werd daar begrijpelijk goed gesmild.

In de namiddag ging de bonte stoet verder, overal met belangstelling en nieuwsgierigheid achterna gekoken. In de late namiddag trok elke groep of partij zich terug naar de onderscheidelijke wijken. Daar zou immers de hanekap plaats hebben. Dit laatste gebruik dient om de "koning" aan te

¹ GEVERS, M., Carnaval, in "Het Volk" ca. 1955

duiden en is omzeggens nergens dan te Olmen en in het naburige Oostham nog in gebruik. Een gedode haan wordt in een bodemloze mand opgehangen en dan moeten de geblijndoekte vastenavondgekken trachten het dier de kop af te houden met een houten sabel. Wie daarin gelukt wordt tot koning uitgeroepen.

Dit jaar werd op de wijk Hamse Hoeven tot koning uitgeroepen Jef Jordens die voor de zevende keer koning is op de 25 jaar dat de groep opgericht is. Bij de groep Heivort viel Jules Sterckx voor de derde achtereenvolgende maal de eer te beurt en werd tot keizer uitgeroepen.

Beide koningen werden dinsdag in het dorp uitgehaald.

De koning vergezeld van zijn oppasser en kapitein werden luid toegejuicht en in een zwieterse rondedans werd dan de viering ingezet. Men trok van herberg tot herberg, men zong men danste in de ronde en de nieuwsgierige kinderen die de groep als een schaduw volgden, werden meermalen vergast op snoep en snuisterijen

Rond de middag heeft dan gewoonlijk het defilé plaats op het marktplein. Vergezeld van zijn oppasser en kapitein worden dan de mandschappen geschoond en o wee hij, die niet in orde is. De vergezeldende gades houden hun boekje klaar voor alle mogelijk proces verbaal. Iedere overtredding betekent 5 fr voor de schatkist van de partij, die dan natuurlijk opgefeest wordt in de namiddag en in de late avond. Na 4 uur trokken de twee partijen terug naar hun stamlokaal waar dan tot in de nacht het gulle vastenavondfeest werd voortgezet.

Dan komt halfvasten dan wordt op de Stoortert de koningin gekozen, dit is natuurlijk een jongen verkleed als meisje, de hanekap wordt dan henekap.

Een beschrijving uit 1969 en 1970¹

Het Olmense carnaval wordt ingericht door verenigingen die men in Olmen partijen noemt. Ieder jaar zijn er een 5-tal partijen actief. Maandag en dinsdag voor aswoensdag zijn de voornaamste dagen voor de Olmense carnavalisten.

Men onderscheidt 3 delen: de bedeltocht op maandagvoormiddag, de hanekap op maandagnamiddag en het uithalen van de koning op dinsdag. Bij de meeste partijen volgt er nog een kleine naviering rond halfvasten.

1. De bedeltocht

Maandagnorgen, vanaf 8 uur, is het klarengeschal niet meer uit de Olmense lucht. Het verwittigt de carnavalsvierders dat het tijd is om samen te komen aan het stamlokaal en het verwittigt de mensen dat de partijen

¹ We beschrijven hoe in deze periode de partij "Van de Hoef" carnaval vierde.

op komst zijn. Vanuit de verscheidene lokalen trekken de partijen al be-
delend op naar het dorp.

Voorop danst de **voorspringer**. Deze voorganger, gekleed in rode bloes
en witte of rode broek, huppelt iedere keer tot op een 20-tal meters voor
de groep om dan terug tot bij de partij te keren. Hierbij zwaait hij met een
lange stok boven zijn hoofd. Achter de voorspringer stappen de **kla-
roenblazers**. Zij spelen een militair marsje (sonnerie) waarop de kinde-
ren het volgende rijmje dichtten:

Mie hou den hond vast
Anders gaat em lopen
Mie hou den hond vast
Anders brakt em los

Achter de klaroenblazers stappen de andere leden van de partij. Wat
hun kleding betreft schijnen zij een voorkeur te hebben voor een "kloon",
scheide ne kleur. Achter aan de groep lopen de **korfdragers**. Vroeger
moesten zij sleuren met vrachten spek en eieren, nu geven de mensen
vooral geld. De beursdragers nemen het geld in ontvangst dat de men-
sen schenken.

De rij wordt afgesloten door twee **gardes**. Gewapend met een houten
dolk en gekleed in oude veldwachterkleren, houden zij de tucht in de
groep. De **kapitein** loopt naast de groep. Hij is gekleed met onderdelen
van een militair uniform. Op zijn hoofd draagt hij een "kepie". Hij is ge-
wapend met een houten sabel. s' Maandags is hij de onbetwiste leider
van de groep.

Hij geeft de bevelen, doet op maat gaan enz. Wanneer een partij een
huis nadert zingt men:

Ach vrienden wij begeven ons aan uw huis
Ge moet voor ons niet beven
Al maken wij een groot gedruis
Ik hoop ge zult ons wel wat geven
Helgeen wij vragen dat is voor U een klein
Een stuk van 't zwijn, dat moet het zijn

Terwijl de groep verder trekt geven de mensen wat geld of een geschenk
in natura.

Men vervolgt dan het bedellied:

Adieu vrienden allegaer
Wij gaan van U vertrekken
En wij bedanken u duizendmaal

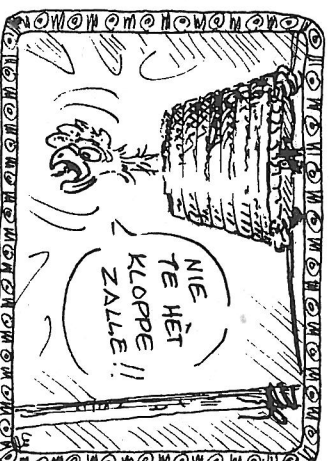
Wij zullen u een vastenavond schenken
En daarom roepen wij vivat goed bier
En daarom roepen wij vivat goed bier
En we zijn op zwier

Als ze een café tegenkomen of een huis waarvan de deur open staat
leggen zij de handen op elkaars schouders en dansen in een lange sliet
naar binnen, rond de biljart of de tafel en dan terug naar buiten.

Een veldwachter in uniform gaat geen herberg binnen, dus blijven de
gardes plichtsgetrouw buiten aan de deur van de herberg staan. Tegen
de middag is de groep in het dorp. Zij eten in een café, broodjes met
kaas en bier. Dan trekken zij verder naar de andere gehuchten. Om-
streeks halfvier zijn ze terug in hun stamlokaal.

2. De hanekap

Voor het begin van de hanekap trekken de deelnemers nog eens rond
op het gehucht van de partij. Hierbij dragen zij de levende haan mee,
deze wordt gedragen door de kapitein. De bedoeling van deze tocht is
laten weten dat het hanekappen begint.

Tussen twee palen spant
men een touw. Aan dat
touw is een bodemloze
mand bevestigd. De deel-
nemers gaan dan in een
kring rond de mand staan.
In het midden van de
kring staat de kapitein of
een ander lid van de par-
tij, met de haan in zijn
hand. Naast de kapitein
staat de voorspringer en
enkele muzikanten (har-
monica, trommel).

Dan begint het plechtigste ogenblik van de hele carnavalsviering. In een
ontroerend lied wordt de haan ter dood veroordeeld.

Het lied van de haan

Kom vrienden, die hier in de ronde staan
Kom luister wat ik u ga verkonden
Aanhoor het vonnis van de haan
Hij heeft het laatst nog ondervonden
Het is met hem gedaan
En hij moet sterven gaan

Daar zijn hier geen genaden
Hij moet hier de dood doorstaan
(strofe bis)

het is nu, met dezen carnaval
Dat zijn voor ons plezierige dagen
Nu deze haan, is in zijn ongeval
Hij zal zijn eeuwig lot beklagen

Het is deze vogel zoet
Riep hij zo kloek van moed
Hij moet voor ons vergieten
Zijnen laatsten druppel bloed
(strofe bis)

De volgende strofe wordt alleen gezongen door de man die de haan vasthoudt. De strofe verbeeldt het genadeverzoek van de haan.

Ach vrienden, wat heb ik u misdaan
Dat ik moet scheiden van dit leven
Kan ik dan hier, geen troost ne meer ontfaan
Och wilt gij mij geen pardon geven

Het leven is zo zoet
Roep ik zo kloek van moed
Waarom moet ik vergieten
Mijnen laatsten druppel bloed
(strofe bis)

Nu zingt de ganse groep verder

O gij, schone kraaienden haan
Aanhoort gij wel dat gij moet sterven
Daar is voor U, geen troost ne meer t'ontfaan
Of geen genade te verwerven

Maak maar uw testament
Terwijl ge zijt present
Gij moet uw leven derven
In tormenten en allent
(strofe bis)

Aanziet, wij staan voor U gereed
Al met de wapens in de handen
Wij staan hier in het gespan
Met vijfendertig man
Wij roepen met verlangen

Hangt den vogel hier maar aan¹

Wij roepen allen gelijk
Vivat zijne majestijt
Al wie de haan zijn kop afkapt
Zal onse koning zijn
(strofe bis)

De cafébaas of één van de bestuursleden van de partij hangt dan de haan in de korf. De haan wordt eerst gedood. Met een mesje steekt men onder de tong van de haan om het bloed te laten wegvloeden. Men neemt best een jonge haan omdat anders de nek te taai is en de hanekepe veel te lang zou duren.

Rond kop en nek van de haan windt men een witte doek. Met zijn hoofd omlaag wordt de haan door een bodemloze mand gehangen. Het hoofd van de haan hangt ongeveer op manshoogte. Vervolgens beslist men wie eerst mag kappen. De volgende kan verschillen van jaar tot jaar. In 1970 kapt de kapitein eerst. Om te bepalen of men voortaan of achteraan de groep begint trekken garde en voorspringer een lucifer. Wie het langste eind trekt mag beginnen.

In 1971 kapt de garde eerst, vervolgens de ouderen en uiteindelijk de jongsten. Niet iedereen kapt met overtuiging mee. Van wie meekapt om te winnen zegt men "hij kapt mee".

Wie aan de beurt is komt tot op een meter voor de haan staan. Vervolgens blinddoekt men de deelnemer. De kapitein geeft hem de kop van de haan in de hand. Dan laat de deelnemer de kop los en kapt met een houten sabel.

Een variatie hierop is het hanekeppen op een kar wiel. Dit gebeurt op andere gehuchten.²

¹ Op Gemeer zong men deze strofe (1989)
Wij staan hier allen voor u gereed
Al met de wapens in ons handen
Daar is bereid een koor tot al uw leed
Waarvan dat gij zult moeten hangen

Wij staan hier in 't gespan
Met vijfentwintig man
Wij roepen met verlangen
Hangt de vogel hier maa aan
(refrein bis)

² In 1969 gebeurde dat bij de partij van "de Hei"

De as van een houten karwiel plaatst men met 1 uiteinde in de grond. Op het vrije uiteinde plaatst men een karwiel. Hierover bindt men een ladder. Op ieder uiteinde van de ladder neemt nu een deelnemer plaats. Men draait vervolgens met het wiel. Het komt er voor de deelnemers op aan op het juiste ogenblik te kappen. Een hele opdracht vermits de deelnemers geblijnddoekt zijn.

Wie de haan zijn kop afkapt wordt koning. Wie juist voor de koning kapt (wie met hem op het wiel zat of wie naast hem in de rij liep) wordt ordonnans, oppasser of "luitenant" van de koning.

De koning wordt gekroond door de kapitein. Hij krijgt een rode sjaal over zijn schouder en op zijn hoofd plaatst men een hoed. Bij sommige groepen is dat een kepie, bij andere groepen een steek met 3 sterren.

De oppasser zal de volgende dag de koning steeds begeleiden. Hij draagt de sabel waarmee het hoofd van de haan werd afgehakt. Op het punt van de sabel steekt men de kop van de haan.

De deelnemers zingen nu het lied van de haan verder. De voorspringer wijst met een stok de onderwerpen aan die bezongen worden: haan, koning enz.

Maar onze koning kwam vooruit
Al met de wapens in de handen¹

Hij kapte met fierheid
Met veel aanbedigheid
Hij kapte met verlangen
Dat zijn hoofd van het lichaam scheidt
(strofe bis)

Nu zingen de deelnemers het lied van karnaval

Vrienden wij voegen ons te gaar
Aanhoor ons blijde zangen
Wij vrezen nu voor geen gevaar
Het is naar ons verlangen

Wij roepen alle gelijk

¹ Deze strofe luidde op Germeeer
Wij waren allen geheel verblijd
Wij zagen den vogel werd gehangen
Maar onze koning kwam vooruit
Al met de wapens in zijn handen

Vivat zijne majestijt
(bis)

Rom rom rommedommedom
Wij roepen allen gelijk
Vivat zijne majesteit

Onze koning is nu gekend
En zal met veel vermaken
Hij geniet den haan zijn testament
En zal met vreugde smaken

Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon
(bis)

Rom rom rommedommedom
Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon

Wij wensen nu aan onze koning
Veel geluk en vrede
Die ons drank geeft zoet als honing
En ons stelt tevrede
Dat god ons alles geeft
Dat wij tesamen leven

Tot in het naaste jaar
Dan kappen wij weer te gaar
(bis)

Rom rom rommedommedom
Tot in het naaste jaar
Dan kappen wij weer te gaar

Vervolgens maakt de groep een zegetocht over het gehucht. Zij zingen nu de liederen die de volgende carnavalsdagen zullen gezongen worden

Cursieve klanken worden op klaroen gespeeld
Tij tij tijtij tij (ook wel "a ja lowieke")
En de vogel is gaan vliegen
Tij tij tijtij tij
En de vogel zijn we kwijt
Tirallalaa, tirallalaa
Tirallalal tirallalalalere
(bis)

tirallalaa, tirallalalaa
tirallalaa tirallalalalaa

tiratata tiratata

lal la la la liere

tiratata tiratata

la la la la laa

tirallalalaliere

tirallalalaliere

tirallalalaa la la laa

tirallalalaliere

tirallalalaliere

tirallalalaa la la laa

door bos en veld en weide

Door de vlakke heide

Door die schoen zijden

Door bos en veld en weide

Door die vlakke heide

Daar jagen wij

Zulke jager heb ik nooit gevonden

Die wij gaan schieten zonder wonden

Zulke jagers van ja acht, van ja negen, van ja tien

Zulke jagers heb ik nooit gezien

Terug aan het lokaal stellen de deelnemers zich in gelid op voor de koning. Nadat de kapitein "ter plaatse rust" beveelt, springen de deelnemers in een lange sliert met de handen op de schouders van de voorganger rond de koning.

Hierbij zingen ze:

En vivat onze koning en hij mag er wezen

Vivat onze koning en hij mag er zijn

Zonder onze koning kunnen wij niet wezen

Zonder onze koning kunnen wij nie zijn

Tot slot danst men het stamlokaal binnen. De koning met zijn oppasser gaan als laatste binnen. Iemand roept dan enkele leuzen:
b.v.

Vivat de koning

Vivat zijne ordonnans
Vivat de kapitein
Leve de eendracht op de hoof

Dan zingt men opnieuw van "Vivat onze koning ..."

Nu wordt de groep ontbonden. Iedereen gaat naar huis eten. Omstreeks 8 uur is iedereen terug present voor het bal. Nu zijn ook de vrouwen van de partij

Vroeger was er na de hanekap een feestmaal met de deelnemers. Dit feest is nu verplaatst.

3. Uithalen vande koning¹

Op dinsdagmorgen komen de karnavalliers samen aan hun stamlokaal. De koning en zijn oppasser brengt men met een auto naar een café in het dorp. De partijen trekken te voet naar de markt van Olmen. De deelnemers van de meeste partijen zijn op dinsdag anders gekleed dan op maandag. De meesten dragen nu een gewone boek (stadskleedij) met een wit hemd. Het hemd is versierd met papieren bloemen.

De carnavalsvrienders stellen zich in gelid op voor het café waar de koning verblijft. De koning en zijn oppasser komen buiten en schouwen de "troepen"

Na de inspectie danst iedere groep weer rond de koning terwijl men zingt van "Vivat onze koning". De garde of een ander lid van de groep werpt snoep uit aan de toekijkende kinderen. Vervolgens heeft iedere partij een receptie in de herberg waar de koning uitgehaald wordt: Ilkeur, sigaren enz.

Na afloop van de receptie trekt iedere partij terug naar het stamlokaal. Op de terugtocht worden alle herbergen van Olmen aangedaan. Aan ieder café gebeurt er een kleine troepenschouw. Voor ieder café danst men rond de koning en werpt de garde snoep uit. De vlag van de partij wordt op dinsdag ook mee rondgedragen. Als een partij een café binnegaat, laat men de vlag buiten naast de deur staan.

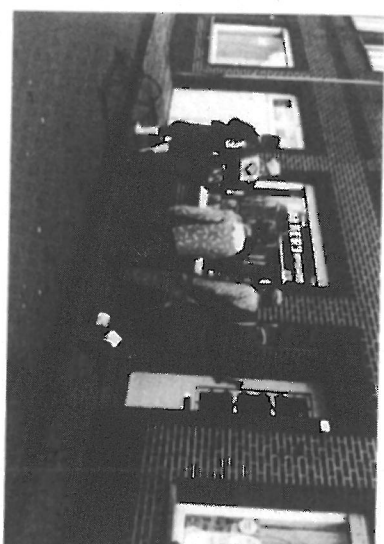
Dinsdags trokken ook de oudere mensen en de boeren mee rond. De boeren waren gekleed in een blauwe kiel met een rode bollekenzakdoek als halsdoek. De oudere mensen bracht men met een auto naar het dorp en vanuit het laatste café terug naar het stamlokaal. Daar volgt nog een feestmaal of een bal.

¹ In 1969/1970 bestond het gebruik om met alle partijen dinsdagvoormiddag op de markt samen te komen voor een "défilé" niet meer. In 1977 startte men er terug mee.

De viering krijgt nog een staartje omstreeks halfvasten. Dan heeft er bij de meeste partijen een bal of een feest plaats.

Uithalen van de koning vanaf '77

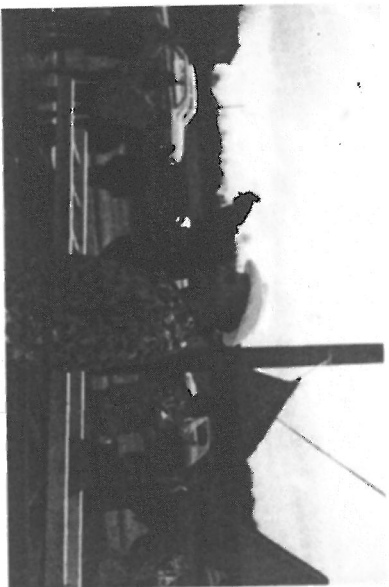
Sinds een 25-tal jaren is de oude traditie, dat alle partijen dinsdag voor-middag op de markt samenkomen, terug in ere hersteld. De verschil-lende partijen marcheren in feestkleding de markt op en stellen zich op een vooraf afgesproken plaats op. De opstelling is zoals voor een vlag-op, zij schouwen bij deze gelegenheid de "troepen". Nadien begint de echte viering van de koning, alle herbergen worden aangedaan.

Maandagvoormiddag, rondgang (Hamse Hoeve 1969)

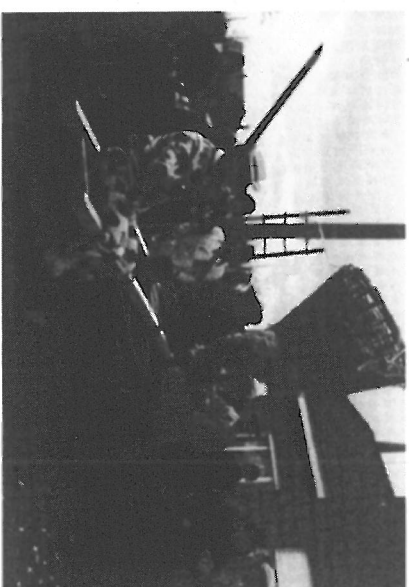
De garde sluit de rij (Hamse Hoeve 1969)

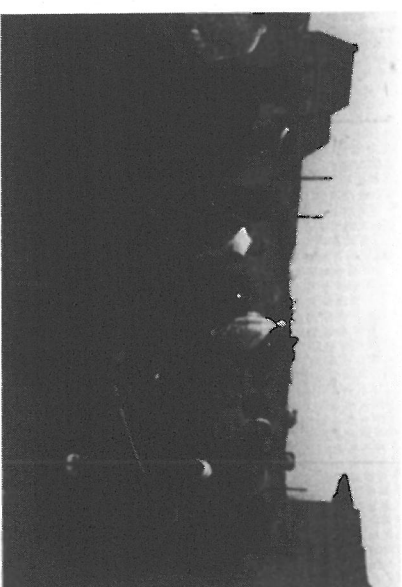
Het (laatste) lied van de haan (De Hei, 1969)

De haan wordt in de mand gehangen (Hamse Hoeven, 1969)

Hanekap op een karwiel (De Hei, 1969)

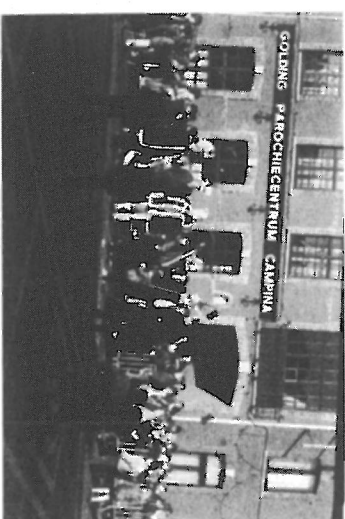
De garde kapt eerst (Hamse Hoeve, 1969)

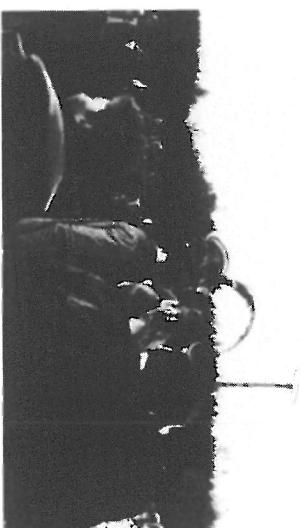
Onze koning is nu gekend (Hamse Hoeve, 1969)

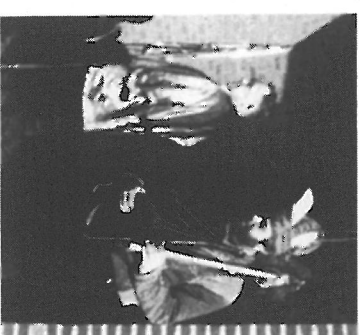
Grote belangstelling op Germeer (Germeer, 1969)

Defilé, 1989

Koning op Germeer, 1989

Oppasser in Rijnlandse "outfit", 1989

Het Olms carnaval door een "volkskundige bril" bekeken

F.Jennen

Het is onmogelijk vast te stellen wanneer het Olmense Carnaval ontstond. Wellicht is het feest zo oud als er mensen in Olmen wonen.

De oudste vermelding van carnaval in Olmen, we zouden moeten spreken van vastenavond, dateert van 1726. Het is een onrechtstreekse verwijzing naar vastenavond. J.B. Geijpens zou in 1726, met vastenavond, betrokken geweest te zijn bij een vechtpartij. J.B. Geijpens ontkend echter. Tijdens de vastenavonddagen verbleef hij op de pastorie van Olmen om er "eene horlogiecassee" te stellen "wanneer de selven des avonts van de voors daeghen aldaer is verbleven sonder in eenighe herberghe te hebben geweest".

Veel informatie levert de vermelding niet op. We leren alleen dat de festiviteiten enkele dagen duurden, want men spreekt in meervoudsvorm van "de voors daeghen". De herbergen waren 's avonds open, hetgeen op normale dagen ook niet mocht. Alles wijst er op dat het één van die traditionele feestdagen was waarop het toegelaten was om samen te komen in de plaatselijke herbergen. Men kwam er om bier te drinken, te luisteren naar muziek van speelmannen, te zingen en te dansen, verhitte gesprekken te voeren en soms om herrie te schoppen.

In een bron uit 1775 komen we meer te weten over het vastenavondfest in Olmen.² Pastoor Welsch preekte in 1775 tegen carnaval. In die preek trekt de pastoor van leer tegen de misbruiken tijdens die dagen:

Voor eerst op deen tijt sommige leveren, verkopen Christus, en dat voor eenen kleinen prijs, het welck Origenes getuygh als hij zegt: omnes glin pro temperalibus rebis iustitiam deserunt, deum qui est iustia vendunt
Al wie voor tijdelijke saecken de rechtveerdighydt verlaeten, die verkoopen godt, die de rechtveerdighydt is.

¹ Een uit de hand gelopen knikkerspel, 't Schreeneel 1999, nr. 16, p. 79.
² Parochiearchief Olmen, verzameling preken. Preek van pastoor Welsch, 1775.

En hoe dicwijls geschiet het op deze daegen, want **den duyvel houdt op dese drij daegen sijne merkdagen**, die alle soort van goederen te koop stelt, en die geeft hij aen alle die christus hem overleveren, en voor soo eenen prijs den grootsten van gansch de werelt, wat koopt men? **Spookseis, klokken, poppen, poppen-goedt**, ick seggen ijdele wellusten, daer voorwaer Christus ons gegeven en geboren is en die het geheel en eenighste erfdeel der christenen is en wiens onderpant de gratie is.

Voor een vuyle wellust sijn sij berijgt goet te vergrammen, en te verlaeten, voor een hoerijle, voor een overspel, voor een onrecht-veerdigh gewin, voor een godtslasteringe, voor een vrijwillige dronckenschape, en sij soecken alles uyt om de occasie te vinden van dusdaenighe sonden te bedriyven. Voorders die derigh penningen waeren noch van eenigen prijs en daer voor is gekocht eenen acker tot een bergaeflaetsv oor de vrendelingen, maer diedingen die eenen sondaer koopt en sijn hem niet voordeligh, maer schadelijck en oock dicwijls brengen sij bij, groot gevaer, soo van fortune als van lichaeme.

Anderen bespotten Christus en vooreerst de dronckaerts .. want **op die daegen sijn van dusdaenighe verckens en beesten bij nae heele kudden te sien: want sommige werden in de herbergen gevonden op bancken en tafels slaepende andere worden naer huys gebroeght, gedraegen en getrocken, andere gelijck als kalveren gebonden op karren oft wagens weghesij alle ogenblicken op de peerden gelijck als ganzen, al oft liggen op de straeten in hun overgevingen vuylder als de verckens**

Die een momaensicht oft gelijck sij het noemen een **mombackens** draegen, de wijl sij het beelt van goet het welck sij nu op hun aensijgt en lichaem draegen in sich selven bedecken en te niet doen, al oft sij het werck van godt willen verbeteren oft teenmael willen uytwisschen:

besonder tegen de wet godts is **dat mans vrouwe en vrouwe manskleederen aendoen**, de welcke niet een kleyn lichtveerdighyd en is, ende afgoderije der heydenen raecht het welcke de to-veraers hadden, gelijck seght den cardinael Cusanis mulieres vestes viriles et arma in honorem matris in duebant et vive mulierum in honorem veneris. De vrouwen trecken aen de keederen van mans en de waepen en trecken aen de keederen loghs en de mans trocken aen de vrouwe kleederen ter eeren van venus de goddinne der liefde

e leren uit de gegevens van 1775 dat de vieringen toen 3 dagen duurden. Men deed zich flink te goed aan de drank, men kon "kuddens verkens en beesten" zien.

Het is niet duidelijk of de pastoor met die "kuddens" rondtrekkende groepen bedoelde zoals we die nu nog kennen. Verder leren we dat de carnavalvierders "mombackens" droegen en dat mannen vrouwenkleederen en vrouwen mannenkleederen droegen. Andere zinspelingen uit de preek blijven onduidelijk. We kunnen geen zinnig woord zeggen over de "spookseis, klokken, poppen en poppengoedt" die de duyvel tijdens die drie dagen symbolisch te koop stelt.

Sommige leden van de Olmense burgerij gingen in deze periode naar de steden om daar het carnaval bij te wonen. Zo bezocht Henricus Gerardus Schoofs wel eens "in de carnavalsdagen" de stad Mechelen waar zijn broer woonde.

In 1791 ging hij niet en zijn broer schrijft naar Olmen over het carnaval in Mechelen. Het was het jaar nadat de Brabantse omwenteling onderdrukt was, blijkbaar was het feest toen kalmer dan in andere jaren.

het is tot Mechelen seer stil maer men hout bal ende redoute want is één dat noempt men 'tvijsen bal het ander het pruijnen bal en het derde het rood bal¹

Hier zien we al hoe in de steden aan het einde van de 18de eeuw reeds verscheidene carnavalsgroepen "compagnieën" of "partijen" gevormd werden. In de loop van de 19de eeuw was dat een gebruik dat overal doorond. Sermon geeft voorbeelden uit Gent, Aalst, Antwerpen. Maar ook op het platteland drongen de gebruiken door.

In 1885 is er in het archief opnieuw sprake van het Olmense Karnaval³. Het schepencollege nam maatregelen tegen carnaval.

Dat hier jaarlijks een allerslechts gebruik plaats grijpt zaterdags voor vastenavond, een gebruik waar men neigens van hoort of zoo alsdan in companien verkleedde personen zich verenigd, de huzen aftoopt als bedelaars, en vele personen klachten indringen

¹ Archief familie Schoofs, brief van 24.2.1791.
² SERMON, A., Carnaval, Stichting Mens en Kultuur, 2001, p. 177

³ "Men begon stilaan een 'kompanie' te vormen. Verscheidene kennissen of geburen kwamen bleen om de keuze van het kostuum te bepalen en andere zaken af te spreken" "Vanaf vijf uur begonnen de eerste verkleeden zich te vertonen. Later kwamen ook de 'kompanies' op straat. Ze waren gewapend met een vatenklass aan een stok"

³ Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.2.1885.

over dit slecht misbruik, dat zulks noch van jaar tot jaar aangroeit en middels dienen beraamd te worden om dit te keer te gaan

Het kollegie neemt zulks in aanmerking en weet ook dat dit waarlijk overdreven wordt te meer dat verschillende vreemdeelingen hiervan gebruik maken.

Men beslist dan:

van bij gewone wijze van afkondiging het publiek te waarschuwen dat die rondhalingen in 't vervolg verboden zijn dat die wie zullen betrappt worden zullen achtervolgt worden als bedelaars, men zegt mogelijk noch goed te doen voor zaterdag de hulp der gendarmerie in te roepen om eene ronde in de gemeente te maken.

Een maand later vergaderde het gemeentebestuur opnieuw. Het vernam dat er met vastenavond "danspartijen" geweest waren ten huize van de dijkwachter. Dat was verboden. De dijkwachter beweerde dat hij de toestemming had van de burgemeester.¹

Het jaar daarop vernam het schepencollege dat er op verscheidene plaatsen voorbereidingen getroffen werden voor dansfeesten met vastenavond. Er werd herhaald dat dit verboden was.²

We leren uit deze berichten uit het schepencollege dat omstreeks 1885 het carnaval al op het huidige vieringen begonnen te lijken. Indien toegelaten trok men reeds rond in "in compagnien verkleedde personen". Het gebruik bestond ook nergens zo opvallend als in Olmen. Op verscheidene plaatsen probeerde men ook "spel" te organiseren. Maar dat was verboden.

De tegenwerking die het carnaval in Olmen kreeg was ook typerend voor de mentaliteit aan het einde van de 19de eeuw. Overal probeerde de burgerij de spontane carnavalsvieringen te beletten. Vooral na 1850 werkten men overal deze vieringen tegen. Dat kwam vooral door de kerk, maar ook het opkomend socialisme zag de ruwe carnavalsvieringen niet zitten. Zo probeerde de Gentse Vooruit ook met carnaval veredelde vieringen in te organiseren.

We kunnen niet met zekerheid zeggen of er traditionele carnavalsvieringen waren tussen 1885 en ca 1930. Er is waarschijnlijk een ruime onderbreking geweest omstreeks 1900. Een dergelijke onderbreking is er vastgesteld voor heel Vlaanderen.

¹ Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.3.1885

² Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepencollege van 4.2.1885

Dat kan geweest zijn door tegenwerking door de burgerij, maar ook omdat meer en meer mensen in de industrie gingen werken en er weinig mogelijkheden waren op verlof.

Op Hamse Hoeven zou er reeds een viering geweest in de jaren na de eerste wereldoorlog, maar zou nadien stilgevalen zijn. De carnavalpartij van de Hoef, de oudste die in Olmen nu nog bestaat, werd heropgericht tussen de twee wereldoorlogen, omstreeks 1930.

Volgens de Oosthamse volkskundige H. Jamar werd het Olmense carnaval terug opgericht in navolging van de Oosthamse vieringen¹. Ook op Gervoot, Germeur en Gerheide waren er voor de tweede wereldoorlog carnavalpartijen. De partij van "De Hei" werd in 1934 opgericht.

Volgens R. Schoeters² richtte men op Germeur in 1922 reeds een partij op. Zij bleef verder bestaan tot 1953. Toen bestond er op Heivoot ook reeds een partij.

Sinds er in de jaren '60 veel sportverenigingen opgericht zijn werden als nevenactiviteit ook carnavalpartijen opgericht. Dit gebeurde o.a. op Germeur in 1968. Bestaande partijen begonnen ook nauw samen te werken met de voetbalploeg op het gehucht zo o.a. Hamse Hoeve, Oorspronke-

¹ Persoonlijke mededeling van H. Jamar.

² Interview met Louis Schoeters, in 1988

Ik vraag me natuurlijk af wie die helden waren die op het prachtige idee zijn gekomen om een carnavalpartij op het Germeur in de gang te steken. "Weihu, dat is in 1922 het werk van een 5-tal jongens geweest. Louis Lenaerts, Nand Vrachten, Frans Van Meensel, Rik Schoeters (mijn broer) en ikzelf staken in het Boerenhol (een café) onze koppen bij elkaar, kregen een trompet te pakken en gingen op pad. Rik kon wat spelen en werd dus tot trompettist gebombardeerd. We gingen de cafés van 't Germeur af (de markt konden we niet bijdoen want daar hadden we de eerste jaren het geld niet voor verniis we ons verteer zelf moesten betalen), richting Gust Schoeters (mijn stamhuis). Langzamerhand groeide het aantal jongens. In een weide leerden de jongens stappen zodat de partij met alles erop en eraan de koning kon gaan uithalen. De eerste koning was Pier Geerts. Ik vermoed dat ik toen kapitein was, maar daar ben ik langens niet zeker van. Koning ben ik in alle geval nooit geweest.

Ik moet er hier wel bij vertellen dat men "op de Hei" al voor ons een partij had opgericht. Zij zijn dus in feite de eersten die er in Olmen mee gestart zijn, voor zover ik het mij helder kan herinneren tenminste. Carnaval heeft echter stilgelegen van 1953 tot 1968. De laatste koning was toen mijn zoon Jef, in 1952. Bij de oprichting van de voetbalploeg van 't Germeur heeft men de traditie weer terug opgepakt.

Iijk was de partij opgericht om kamaval te vieren maar ze ging samenwerken met de voetbalploeg van Hamse Hoeven, en de partij van Hervort met de voetbalploeg Zwaluwen VV. Ook de volley-ball-club richtte een carnavalpartij op. In het centrum ontstonden ook carnavalpartijen rond de jeugdbewegingen...studentenbond, kajotters, chiro... De jongste partij is die "van over de vaart".

Bedeltochten zijn gebruiken die reeds lang in verband gebracht worden met kamaval. In de meeste Kempische gemeenten bestonden ze. In onze streek in Balen-Gerheide, Oostham enz. In Herent onder Neerpelt trok de jeugd rond. Ook zij hadden net zoals in Olmen een koning, kapitein, sergeant. Trompettisten begeleidden de optocht. Ook op Broeseind te Neerpelt bestond het gebruik, hier niet alleen voor de jeugd. Met kar-naval verzamelde de groep geld om met nieuwaar feesten in te richten. Het gebeuren werd ook vergezeld van een hanekap.

Hanekappen hoort tot de oude "volksspelen". Het is niet alleen beperkt tot kamaval. Tijdens de laatste decennia werd op sommige plaatsen het nog zuiver als "volksspel" beoefend¹. Op andere plaatsen hangt het spel samen met het feest van St. Anthonius. In Achiel (Rijkvorsel) kiezen de hanekappers ieder jaar aan de St.-Anthoniuskapel een koning door een hanekap^{2,3,4}.

In Rillaar bestond ook hetzelfde gebruik. Hier koos men tijdens de kar-navaldagen ook een koning en zelfs een koningin door hanekappen⁵. Maar vooral in de Kempen was het "hanekappen" en "haanrijden" een een populair gebruik tijdens de carnavaldagen, ook in de Nederlandse Kempen. De bekende Brabantse volkskundige . Petrus Norbertus Pan-ken beschrijft hetgeen hij er over zag in Bergeik:

Het haanrijden waarbij een levende haan door gebindoekte mannen werd geatqueerd betond tot 1850. In latere jaren ge-bruikte men een eerst gewurde haan⁶.

De zeden zijn nu wel wat verzacht.

Opvallend zijn de militaire elementen die in het Olmens kamaval slopen. De wijsjes die op de klaren gebazen worden tijdens de bedeltocht zijn regelrechte militaire "sonneries" (komst van de factuur, het lokaal verla-

¹ Tuintjeswijk Oud-Turnhout speelde volks, Het laatste Nieuws, 31.8.1981.

² Gazet van Antwerpen, 5.3.1981.

³ Gazet van Antwerpen, 20.1.1995.

⁴ Gazet van Antwerpen, 4.3.1997.

⁵ Evvard Mathews, De autotoerist, Jg. 33, nr. 9, 14.4.1980.

⁶ Panken, Sasse van Yssel, Beschrijving van Bergeik, 's Hertogenbosch, p. 408.

ten enz.). Er is een kapitein of "lutenant" die de groep leidt, hij is gekleed met onderdelen van een militair uniform. Er wordt op maat gemarcheerd en voor en na ieder herbergbezoek stelt men zich voor de herberg in ge-lid op. Ook het "deffle" op dinsdagnorgen is een parodie op de militaire vlaggegroeten op de paradepleinen in de kazernes.

De militaire elementen zijn belangrijk en als parodieën voor iedereen herkenbaar, maar ze zijn ook zeer nuttig om de herbergbezoeken min of meer geregeld te laten verlopen.

Veel van de militaire elementen die nu nog in het kamaval zitten waren oorspronkelijk mogelijk ook nabootsingen van gebruiken in de gilden. We denken daarbij aan de "gardes", de "vendrich". Ook het vieren van de koning met de rondedans "Vivat onze koning" gebeurt met kamaval op de wijze waarop vroeger de koningen van de gilde gevierd werden. Ook het kiezen van een koning is typisch een gebruik uit het gildeleven dat overgenomen is door de kamavalpartijen. Wie driemaal koning was werd keizer van de gilde. Ook dat gebruik is overgenomen door de kamaval-partijen.

Kinderen en kamaval

Er zijn geen getuigenissen tot ons gekomen over de deelname van kin-deren aan het kamaval van voor de 19de eeuw. In de 19de eeuw was er op karnavaalmaandag wel verlof voor de kinderen. Op 8.2.1899 verbodt het schepenkollege van Olmen deze verlofdag. Dit gebeurde naar aan-leiding van een rondzendbrief van de gouverneur. Deze wilde hiernee de misbruiken van camaval tegen gaan¹. Vanaf 1969 kregen kinderen van de gemeenteschool terug vrijaf op karnavaalmaandag. Sindsdien trekken er weer talrijke mini-partijtjes door het dorp. Soms georganiseerd zoals de partijen van de groteren, maar dikwijls ook maar met een drietal kinderen die aangepaste liedjes zingen.

Vrouwen en kamaval

In het traditionele kamaval waren de vrouwen niet aanwezig tenzij mannen, zich als vrouwen vertoedden. We la-zen dat in 1775 mannen vrouwekleren aantrokken tot ongenoegen van de pastoor. Ook omstreeks WO II ge-beurde dit regelmatig.

Zeker op het feest met halfvasten als men een hanekap deed voor vrouwen (mannen verkleed als vrouwen) om zo een koningin te kiezen. De hanekap heette dan hennekap.

¹ Modern Archief Olmen, Besluiten van het schepenkollege van 8.2.1899

De toenmalige pastoor had dat nog liever dan dat er "echte" vrouwen mee optrokken tijdens de herbergbezoeken. Er zijn ook jaren geweest dat men een koningin koos door het vangen van een hen. Een hen werd losgelaten en de vrouwen probeerden ze te vangen. Wie de hen ving was koningin.

Eens koos men op Hamse Hoeve een koningin, zij trok dinsdags mee met de feestende bende. Dit lokte hevige reactie uit van pastoor Verbist. De volgende jaren deden er geen koninginnen meer mee. Pastoor Verbist was buiten dit voorval, wel een grote bewonderaar van de liederen die tijdens het carnaval gezongen werden. De partijen moesten ze altijd nog eens herhalen als ze op de pastorijs op bedelocht kwamen.

Sinds begin jaren '90 lopen in sommige groepen vrouwen mee. De eerste groep die dit toeliet was die van "Over de vaart". Zij trok in 1975 voor het eerst uit.

Reuzen, rondgaan met de ezel

Andere gebruiken kenden slechts een kort bestaan. De carnavalpartij van de Veldstraat had in de jaren '50 een reus. Hij werd gedragen door V/c Soos. Reuzen zijn veel gebruikte folkloristische personages, vooral na de tweede wereldoorlog leefde de folklore op en er kwamen tal van nieuwe initiatieven.

De partij van de hoef voerde enkele jaren een "ezel" mee: "auwe taai". Het rondlopen met paarden en ezels is ook een veel voorkomend folkloristisch gebruik, dat dikwijls geassocieerd is met carnavalsvieringen.

Binnensluipen van Rijnlandse elementen

Sinds de jaren '70 sluipen Rijnlandse elementen het Olmense carnaval binnen. Dit is ruim 20 jaar later dan in vele andere dorpen en steden. In de meeste andere dorpen was de carnavaltraditie verdwenen. Toen er na de oorlog terug ruimte kwam voor folklore kwam er een heropleving van carnaval. In de meeste dorpen was de eigen traditie verdwenen en nam men een voorbeeld aan "hofzittingen" "prinsen" "raden-van-elf" enz., zoals men dat op het einde van de jaren '50 reeds kon zien op de Duitse televisie.

In Olmen duurde het nog tot in de jaren '70 voor die elementen binnenslopen in het traditionele carnaval.

Dit ziet men vooral aan de kroon van de koning. Meer en meer gebruikt men nu een "prinsenkop" uit de Limburgse en Rijnlandse carnavalstraditie.

Het laatste woord?

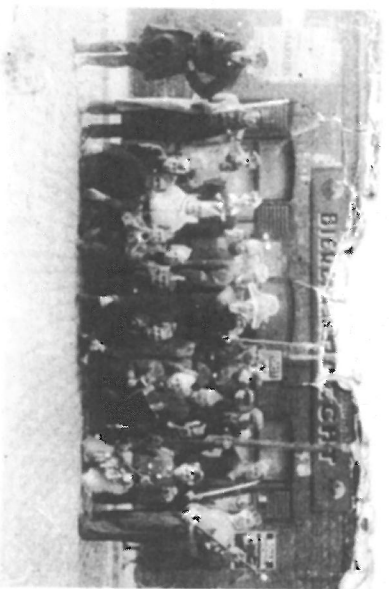
Het laatste woord over het Olmense carnaval is zeker nog niet gezegd. Bijvoorbeeld... Henri Jamar vertelde dat hij vernomen had dat een Olmense koster de carnavalliederen geschreven had. Dat kan dan alleen maar meester Van Der Elst geweest zijn. Hij was een goede muzikant, hij was populair in Olmen, Hij leidde onder andere het bekende zangkoor van Olmen dat later de fanfare "Met tijd en vijf" werd. De mooie liederen hebben inderdaad iets plechtigs. Volkskundigen wijzen er inderdaad op dat carnaval nergens zo "plechtig" gevierd wordt als in Oostham (en nu vooral Olmen). Werd meester Vander Elst in Olmen gebruikt om het traditionele carnaval te "veredelen" door die mooie liederen in te voeren? Het lied waarmee men rondtrekt "Door bos en veld en heide..." zou recht uit het repertoire van de volkse zangkoren uit de 19de eeuw kunnen komen¹.

Ook moet er nog nagegaan worden wat de invloed was van de arbeiders die in het Luikse gingen werken. In de streek van Luik bestond er ook een levende traditie van groepen die "in compagnie" van huis tot huis trokken om geld en "spek en eieren" te verzamelen. Brachten tijdelijke emigranten deze gebruiken mee naar Olmen? Nog vragen genoeg.

De mensen die alle jaren carnaval mee vieren stellen zich die vragen niet, voor hen telt enkel het plezier dat ze tijdens deze dagen kunnen beleven

¹ BURM, J. en L., 20 jaar carnavalpartij "over de vaart".

¹ In Olmen had men koren op Gervoot, Gerheide (Op Sint Anneke) en in het dorp. In de tweede helft van de 20ste eeuw kon men in Balen het koor van 't Steeg nog regelmatig zien rondtrekken. Het koor bleef tot nu toe bestaan (nog 2 leden) alhoewel ze niet meer actief optreden. Adriaan (Janske) van Gestel, de laatste voorzitter overleed dit jaar.

Een partij omstreeks 1930 voor de herberg van "De Schol" (foto fam. K. Swinnen)

De partij van de Veldstraat

Het vormingswerk van de Olmense Boerinnenbond

J. Swinnen

Op 6 juli 1913 werd te Olmen een "Boerinnengilde of Vrouwenbond" gesticht. De vereniging had tot doel:

1. de godsdienstige belangen van haar leden te behartigen
2. de leden te verheffen op stoffelijk, verstandelijk en zedelijk gebied

Buiten de pastoor en mevrouw Luyten die regelmatig het woord namen, werden gastsprekers uitgenodigd om op de vergaderingen lessen te geven over praktische en geestelijke onderwerpen.

De lessen over een praktisch onderwerp, die nauwkeurig opgetekend werden in het verslag, kunnen ons een beeld voor ogen brengen omtrent het leven hier ter plaats tijdens de eerste helft van de 20^e eeuw.

Hoewel het niet duidelijk is of de door de spreker of spreester aangehaalde zaken echt vernieuwend zijn voor de streek, omdat men hier ter plaats op een andere traditionele manier dacht en handelde, of dat zij een reeds aanwezige tendens toelichtten of bevestigden. Soms lijkt het dat de spreker of spreester die uit een stedelijke omgeving komen het burgerlijk milieu voorstellen en dit transformeren naar het platteland.

De onderwerpen die tijdens het eerste kwart van de 20^e eeuw aan bod kwamen zijn:

12.10.1913	De uitgelatene onbetamelijke en zedeloze hedendaagse mode
11.1.1914	Kinderverzorging
19.4.1914	Vetten der kalveren
12.7.1914	Het bestrijden der zedeloosheid
11.4.1915	Zomervoeding van de melkdieren
6.6.1915	Orde en spaarzaamheid
10.10.1915	Goedkope en degelijke voeding
14.5.1916	Zindelijkheid, voeding, verwarming en verlichting
9.7.1916	Opvoeding der kinderen
8.9.1916	Het huishouden in 't algemeen
14.1.1917	De na de oorlog op te richten centrale inrichting voor konijnen en vellen
	Verzorging van de tuin